

Taalvariatie en normen in de vernieuwde *Algemene Nederlandse Spraakkunst* (ANS)

Sinds ongeveer een jaar wordt er in een samenwerkingsverband van de Universiteit Gent, de Katholieke Universiteit Leuven, de Radboud Universiteit (Nijmegen) en de Universiteit Leiden gewerkt aan een grondige herziening – ‘update’, zoals dat tegenwoordig heet – van de *Algemene Nederlandse Spraakkunst*, kortweg de ANS. Het project wordt in belangrijke mate gefinancierd door de Nederlandse Taalunie.

De ANS, waarvan de eerste editie in 1984 en de tweede herziene en uitgebreide versie in 1997 verschenen is, beschrijft uitvoerig de grammatica van het hedendaagse Nederlands (‘woordsoorten’, ‘woordvorming’, ‘zinsdelen’ en ‘zinsbouw’). De ANS is geen leerboek, maar een naslagwerk dat bedoeld is voor een zo breed mogelijk publiek van zowel professionele als niet-professionele gebruikers binnen en buiten het Nederlandse taalgebied. Van het boek is in 2002 een gratis online raadpleegbare versie beschikbaar gekomen, de *eANS* (<http://ans.ruhosting.nl/e-ans>), die inhoudelijk identiek is aan de gedrukte versie van 1997.

Het doel van het meerjarige herzieningsproject is zowel de inhoud in overeenstemming te brengen met de huidige stand van kennis van de Nederlandse grammatica als de toegankelijkheid en bruikbaarheid voor diverse doelgroepen, waaronder het onderwijs, te verhogen. In de twintig jaar die verstreken zijn sinds de vorige herziening is immers zowel de kennis van individuele taalverschijnselen als het inzicht in de samenhang daarvan in belangrijke mate toegenomen. Bovendien is ook de taal zelf aan verandering onderhevig, net als de normen van de taalgemeenschap en de visies op variatie binnen en buiten de standaardtaal. De nieuwe *eANS* moet een betrouwbare en

geactualiseerde grammaticale beschrijving van de hedendaagse taalrealiteit bieden, binnen een flexibele digitale omgeving met zoek- en navigatiemogelijkheden voor de verschillende beoogde categorieën van gebruikers.

In deze bijdrage aan de conferentie zal, aan de hand van concrete voorbeelden, ingegaan worden op de wijze waarop grammaticale variatie in de vernieuwde *ANS* behandeld zal – of gelet op het stadium waarin het project zich nu bevindt beter: zou kunnen – worden en op de daarmee samenhangende vraag hoe er een norm uit afgeleid kan worden. De *ANS* is weliswaar een beschrijvende (descriptieve) en geen voorschrijvende (prescriptieve) grammatica, maar dat neemt niet weg dat er desgewenst wel degelijk normatief gebruik van gemaakt kan worden. Een belangrijk instrument voor de normatieve bruikbaarheid van een naslagwerk – ook in het onderwijs – is een ‘labelingsysteem’, zoals bijvoorbeeld ook woordenboeken (denk aan de Grote Van Dale) dat hebben.

De *ANS* beschrijft in principe de standaardtaal, die in de huidige versie van het werk gedefinieerd wordt als “de taal die algemeen bruikbaar is in zogenaamde secundaire relaties, dat wil zeggen in het contact met ‘vreemden’” (*ANS* 1997: 16). De definitie wordt nogal strikt geïnterpreteerd. Er wordt wel enige ruimte gelaten voor stijl- en streekgebonden variatie binnen de standaardtaal. Daarbij worden bij stijlgebonden varianten formuleringen gebruikt als ‘komt vooral in gesproken taal voor’ of juist ‘meer in geschreven taal’ en bij streekgebonden varianten wordt dan opgemerkt dat de frequentie van een variant of de voorkeur ervoor ‘geografisch verschillend’ is. Een groot deel van de beschreven stijl- en streekgebonden varianten valt echter buiten de standaardtaal. Die krijgen een label ‘informeel’, ‘formeel’, ‘regionaal’, omdat ze door de toenmalige redactie beschouwd worden als niet (voldoende) algemeen bruikbaar. Het onderscheid tussen variatie binnen en buiten de standaardtaal is vaak erg subtiel, en zoals gebleken is voor veel gebruikers te subtiel. Ook blijkt het soms moeilijk om goed met het labelingsysteem om te gaan. Zo lijken sommige gebruikers de labels te interpreteren als een indicatie dat iets ‘geen goed Nederlands’ is, wat niet de bedoeling van de redactie was. Zo ligt het niet voor de hand om aan te nemen dat varianten met het label ‘formeel’ per definitie als slecht Nederlands beschouwd zouden moeten worden.

Het is duidelijk dat bij de herziening van de *ANS* ook kritisch naar het gehanteerde beschrijvingskader gekeken moet worden. Zo is het de vraag of (een deel van) de stijlgebonden variatie niet beter als registervariatie binnen de standaardtaal behandeld kan worden.

Een centraal punt in de discussie over taalvariatie en norm is uiteraard de verhouding tussen het Nederlands in België en het Nederlands in Nederland. De opvattingen daarover zijn sinds de vorige editie van de *ANS* duidelijk veranderd en dat heeft con-

sequenties voor de beschrijving van de grammaticale variatie in het Nederlands. Dát er ook grammaticale verschillen zijn tussen de beide delen van het taalgebied hoeft geen betoog. Een recent overzicht van morfologische en syntactische verschillen is bijvoorbeeld te vinden in Haeseryn (2013: 705-710).

In de huidige *ANS* wordt, in de lijn van de traditionele normopvatting, nog uitgegaan van de ‘noordelijke norm’ in het Nederlandse taalgebied. Heel wat – maar beslist niet alle – varianten die typisch zijn voor het Belgische Nederlands hebben dan ook het label ‘regionaal’ gekregen, wat betekent dat ze buiten de standaardtaal vallen¹. Tegenwoordig wordt ervan uitgegaan dat het Nederlands, net als bijvoorbeeld het Engels maar ook het Duits, een pluricentrische taal is, dus een taal met meer dan één normvormend centrum. Die opvatting wordt ook gehuldigd bij de behandeling van taalvariatie op de door de Nederlandse Taalunie geïnitieerde website Taaladvies.net.

De definitie van standaardtaal (Standaardnederlands) die Taaladvies.net hanteert, luidt als volgt: “het Nederlands dat algemeen bruikbaar is in het publieke domein, dat wil zeggen in alle belangrijke sectoren van het openbare leven, zoals het bestuur, de administratie, de rechtspraak, het onderwijs en de media. Anders uitgedrukt: standaardtaal is het Nederlands dat algemeen bruikbaar is in contacten met mensen buiten de eigen vertrouwde omgeving (in zogenaamde secundaire relaties)” (<http://taaladvies.net/taal/advies/term/113/standaardtaal/>). Deze definitie is uitgebreider en specifiek, maar niet wezenlijk anders dan die in de *ANS*. Een belangrijk verschil is echter dat in Taaladvies.net een onderscheid gemaakt wordt tussen standaardtaal zonder meer (bruikbaar in het publieke domein in het hele taalgebied, wat voor verreweg de meeste standaardtaalvarianten geldt), standaardtaal in België (alleen bruikbaar in het publieke domein in België) en standaardtaal in Nederland (alleen bruikbaar in het publieke domein in Nederland).

Het lijkt onontkoombaar dat een dergelijke werkwijze, die meer recht doet aan de taalrealiteit, ook in de herziene *ANS* toegepast wordt. Daarmee is niet gezegd dat nu maar meteen alle tot nog toe als ‘regionaal’ gekwalificeerde varianten op één hoop gegooid kunnen worden en voor promotie tot ‘standaardtaal in België, c.q. in Nederland’ in aanmerking komen. Er zal – zoals dat bij Taaladvies.net gebeurt – een zorgvuldige afweging gemaakt moeten worden, gebaseerd op resultaten van corpusonderzoek en onderzoek naar attitudes van taalgebruikers.

Referenties

Haeseryn, W. e.a. (red.) (1997). *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Tweede, geheel herziene druk (twee delen). Groningen/Deurne: Martinus Nijhoff/Wolters

Plantyn. (als *eANS*: <http://ans.ruhosting.nl/e-ans/index.html>)

Haeseryn, W. (2013). 'Belgian Dutch'. In: F. Hinskens & J. Taeldeman (eds.) (2013). *Dutch*. Berlin: De Gruyter Mouton, p. 700-720.

Taaladvies.net. Online raadpleegbaar op: <http://taaladvies.net/>.

Noten

- ¹ Het is ook niet zo dat alleen maar typisch Belgische varianten van dat label voorzien zijn.